

manual

SĄSIEDZI Z MNIEJSZOŚCI

Pokaz filmów z towarzyszącą mu dyskusją dotyczącą stereotypów, uprzedzeń, a także relacji z sąsiadami z mniejszości.

PRZEMYŚL LAB

Autor: Jan Dąbkowski

PRZED ROZPOCZĘCIEM DZIAŁAŃ

Krótkie filmy *Przemysł to* (<https://vimeo.com/207037171>, hasło: polskalab_2) i *Anonim* (<https://vimeo.com/207008747>, hasło: polskalab_1) mówią o relacjach pomiędzy Polakami a mniejszością ukraińską. Zostały stworzone przez młodzież z Przemysła – osoby z mniejszości ukraińskiej i Polaka – na podstawie ich doświadczeń i przemyśleń. Filmy skłaniają do rozmowy o stereotypach, uprzedzeniach i ich konsekwencjach dla społeczności. Pokaz filmu i dyskusję po nim można zorganizować zarówno w grupie młodzieży, jak i dorosłych, w tym seniorów. Warto tak poprowadzić rozmowę, żeby budziła empatię i bazowała na analizie doświadczeń i odczuć jej uczestników.

SKŁADNIKI

- czas: przygotowanie - 1 godz., realizacja - 1-1,5 godz.
- osoby: 1 animator (+ ew. gość), 30 uczestników (albo więcej)
- co będzie potrzebne: komputer, rzutnik, ekran, głośnik
- tagi: dyskusja, młodzież, dorośli, seniorzy, prawa, równość, dyskusja, stereotypy, uprzedzenia, mniejszości

KROK 1: Dyskusja-rozgrzewka przed filmami

Wyjaśnij, jaki jest temat filmowego spotkania. Wszyscy ludzie według prawa są równi, mają niezbywalną godność i powinni być z szacunkiem traktowani, pomimo wszelkich różnic poglądów, pomimo sporów i konfliktów, które są stałym elementem życia. Powiedz, jak ważna jest świadomość dotycząca stereotypów związanych z różnymi ludźmi i grupami, powstających na ich podstawie uprzedzeń i ich konsekwencjach dla całej społeczności. Zaznacz, że im więcej w społeczeństwie jest niechęci, nienawiści i przemocy, tym bardziej jest ono podzielone, bardziej skupia się na konflikcie niż na rozwoju. Robiąc wstęp, możesz oprzeć się na swoim doświadczeniu i przemyśleniach. Staraj się zachować bezstronność polityczną, by nie zrazić osób o innych poglądach.

Zapytaj osoby biorące udział w pokazie:

- jak czasem stereotypowo mówi się o ich społeczności (Polakach, katolikach, ludziach z danej miejscowości czy danego regionu, mówiących danym językiem/dialektem/gwarą itd.),
- z czego to wynika,
- co wtedy czują,
- jak starają się na to reagować, jakich argumentów używają,
- czy, gdy słyszą takie plotki, oczekują jakiejś reakcji od kogoś z zewnątrz, od kogo.

Zadaj każde pytanie kilku osobom, prosząc o wypowiedzi ludzi, którzy myślą nieco inaczej niż przedmówcy, żeby otrzymać możliwie szerokie spektrum odpowiedzi.

KROK 2: Pokaz filmów

KROK 3: Dyskusja po filmach

Zapytaj, czy osoby biorące udział w pokazie też czasem mają obawy i refleksje jak osoby występujące w filmie *Anonim*: dotyczące życia i otaczającego świata (śmierci, zagrożenia terroryzmem, samotności, wojny i chęci pogodzenia

walczących ze sobą na świecie ludzi). Są do nich podobni w tych kwestiach?

Zapytaj, czy ktoś wie, co to znaczy mieć „czarne podniebienie”. W razie niejasności wyjaśnij, że gdzieś tam to określenie przypisuje się jako wadę osobom pochodzącym z innych miejsc, „innym”, „obcym”. Czasem łączy się tę cechę ze złym, złośliwym, napastliwym czy niebezpiecznym zachowaniem. Niekiedy też porównuje się takich ludzi do psów o ciemnym podniebieniu albo taką cechę psów do „narodowości” czy „etniczności”.

Zapytaj, czy ktoś zna inne stereotypizujące określenia. W razie braku pomysłów możesz przywołać czasowniki „ocyganić” (w znaczeniu „oszukać”) i „żydzić” (w znaczeniu „skąpić”). Takie słowa, podobnie jak obecność konkretnych grup w charakterze negatywnych bohaterów w bajkach, legendach czy opowieściach, mogą prowadzić do tworzenia uprzedzeń.

Zapytaj też, czy obecnym na sali osobom zdarzyło się być zaatakowanymi na ulicy z powodu języka, którym mówiły, lub z powodu pochodzenia. Czy słyszały, że powinny wracać do siebie? Co wtedy czuły albo co by czuły, gdyby je to spotkało? Co czują bohaterowie filmu w takich sytuacjach, gdy żyją od urodzenia w Polsce i są obywatelami polskimi (choć oczywiście zarazem mają pochodzenie ukraińskie, są albo mogą się czuć Ukraińcami)? Zapytaj, czy osoby uczestniczące w spotkaniu były kiedyś świadkami takich sytuacji albo słyszały o podobnych przypadkach. Odnosząc się do animacji o utracie góry-nieba, zapytaj, co czuje ktoś, kto traci dom, miejsce życia. Dyskusja będzie ciekawa i głęboka, jeśli uruchomi zarówno empatyczne odpowiedzi bazujące na filmie i refleksjach oglądających osób, jak i przywoła ich własne i rodzinne historie.

KROK 4: Podsumowanie

W zależności od przebiegu dyskusji i świadomości osób uczestniczących powiedz o powstawaniu, przyczynach

i skutkach stereotypów i uprzedzeń (zob. Informacja 1). W zależności od przebiegu dyskusji i świadomości osób uczestniczących powiedz więcej o mniejszościach narodowych i etnicznych w Polsce, sytuacji ukraińskiej mniejszości narodowej w Polsce i osobach migrujących z Ukrainy do Polski, skali mowy nienawiści wobec nich (zob. Informacja 2).

Zapytaj, jakie inne grupy mogą spotkać się ze stereotypami i uprzedzeniami wobec nich? W razie potrzeby możesz wymienić nierówne traktowanie ze względu na płeć, wiek, wyznanie lub bezwyznaniowość, sprawność, wygląd (w tym kolor skóry), poglądy, orientację psychoseksualną czy tożsamość płciową. Dowiedz się więcej o dyskryminacji wobec różnych grup (<http://www.spoleczenstwoobywatelskie.gov.pl/dyskryminacja-i-mobbing>). Jak można osobiście przeciwdziałać takim zachowaniom i na nie reagować? (zob. Informacja 3)

WARIANT 1

Jeśli to możliwe, zaproś osobę z mniejszości ukraińskiej w Polsce lub z Ukrainy, mieszkającą w Polsce (najlepiej, żeby mówiła po polsku – wtedy rozmowa odbędzie się sprawniej). Może to być również osoba z innej mniejszości, reprezentowanej w danej społeczności i spotykającej się z nierównym traktowaniem, np. na ulicy, w szkole czy pracy. Historie z filmów mogą pomóc w rozpoczęciu rozmowy o „innych” (a także „swoich”) w waszej społeczności.

WARIANT 2

(można włączyć do scenariusza albo zostawić jako wersję dodatkową)

Pokaż 3-minutowy film *Moja Ukrainka* (<https://vimeo.com/74673418>) o opowieściach Polaków na forach

internetowych o pomocach domowych z Ukrainy. Następnie zapytaj:

- czy ktoś z obecnych ma doświadczenie szukania pomocy domowej z Ukrainy i korzystania z jej pracy?
- na ile obraz pomocy domowych ukazany w filmie jest lub wydaje się zgodny z rzeczywistością?
- z czego mogą wynikać takie głosy osób korzystających z pomocy?

Warto podkreślić, że migracja ekonomiczna ze Wschodu (m.in. z Ukrainy, Białorusi) jest lustrzanym odbiciem migracji ekonomicznej Polaków na Zachód: do Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch itd. Tak jak Polacy i Polki w tych krajach, tak w Polsce m.in. Ukraińcy i Ukrainki kojarzą się z tanią siłą roboczą, zatrudnianą na czarno, wykonującą najprostsze i najmniej interesujące prace. Często są to prace poniżej wykształcenia i umiejętności, za pieniądze, które dla miejscowych rzadko są interesujące. Bariery w otrzymaniu lepszej pracy może być brak dobrej znajomości języka.

WARIANT 3

Dobrym pomysłem jest pokazanie filmu, przeczytanie fragmentu książki czy przywołanie materiału medialnego o osobach z Polski pracujących za granicą. Jak czują się traktowane i jak są określane przez osoby rdzennie tam mieszkające?

INFORMACJA 1

— Stereotypy i uprzedzenia

Stereotypy to uproszczenia i uogólnienia dotyczące zjawisk i ludzi, tworzone na podstawie przekazów kulturowych i własnych doświadczeń, często niesprawdzone, niepełne czy fałszywe. Gdy do stereotypów dołączają emocje i nastawienie, stają się one uprzedzeniami. Kształtują się w trakcie wychowania i edukacji, przez brak kontaktów albo mały kontakt z daną grupą czy presję otoczenia. Dodatkowo może je wzmacniać atmosfera społeczna, polityczna czy

medialna, nasilająca antypatie, pogardę czy wrogość do poszczególnych osób lub całych grup. Przeciwwstawie się uprzedzeniom można w większości przypadków dzięki wiedzy opartej na faktach, poznaniu osób, których dotyczą przesady, i umiejętnościom komunikacyjnym. Spory są potrzebne, ale powinny się odbywać z zachowaniem szacunku dla oponentów i ich wartości – to są wzory demokratyczne.

INFORMACJA 2

— Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce, migracja

Mniejszości narodowe są to społeczności, które mają swój kraj, ale mieszkają w Polsce od co najmniej stu lat. Są to mniejszości: białoruska, czeska, litewska, niemiecka, ormiańska, rosyjska, słowacka, ukraińska i żydowska. Mniejszości etniczne (niemające obecnie swoich krajów) to: karaimska, łemkowska, romska i tatarska. Osoby wchodzące w skład mniejszości narodowych i etnicznych stanowią kilka procent mieszkańców Polski. Osoby te objęte są specjalną ochroną przed dyskryminacją etniczną i rasową.

— Ukraińska mniejszość narodowa

Szacuje się, że w Polsce żyje mniejszość ukraińska licząca ponad 48 tys. osób. Ocenia się, że te osoby zachowują odrębność kulturową, są odmiennego obrządku lub wyznania (głównie Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyjsko-Ukraińskiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego) i porozumiewają się między sobą po ukraińsku, ale są dobrze zintegrowane z polskim społeczeństwem i bardziej utożsamiają się z Polską niż z Ukrainą.

— Osoby migrujące z Ukrainy

Inną grupą pochodzącą z Ukrainy są osoby przyjeżdżające stamtąd do pracy i na studia. Ukraińcy i Ukrainki są największą grupą cudzoziemców pracujących w Polsce – szacunki mówią o kilkuset tysiącach do miliona osób. Około 45 tys. osób pracuje na stałe, inni sezonowo, często na czarno. 70 proc. osób pracuje fizycznie, zwykle na budowach, przy remontach, w rolnictwie i sadownictwie oraz przy sprzątnięciu

i opiece nad osobami starszymi (bardzo podobnie jak Polacy na Zachodzie). Choć prawie 50 proc. Ukraińców i Ukrainek pracujących w Polsce ma wyższe wykształcenie, tylko około 5 proc. jest zatrudnionych na stanowiskach eksperckich. Co trzecia osoba czuje, że wykonuje zadania poniżej swoich kwalifikacji. Osoby z Ukrainy mają opinię pracujących rzetelnie, choć zwykle muszą pracować powyżej wymiaru czasu pracy i zarabiają mniej niż Polacy na tych stanowiskach. Ponad 30 tys. osób z Ukrainy studiuje na polskich uczelniach, co stanowi ponad połowę zagranicznych studentów w Polsce. Wśród osób ubiegających się o polskie obywatelstwo największą grupę stanowią Ukraińcy.

— Mowa nienawiści wobec Ukraińców

Według badań Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego z 2016 r. ponad 70 proc. Polaków w wieku 16-18 lat było świadkami internetowej mowy nienawiści wobec Ukraińców. Prawie 80 proc. takich wypowiedzi dotyczyło zaszłości historycznych (przypisywanych win wobec Polaków), ponad 12 proc. ich domniemanej skłonności do przestępczości.

— Akcja „Wisła”

Warto wiedzieć, że mniejszość ukraińska ma historyczne doświadczenie przesiedlenia z 1947 r. w ramach akcji „Wisła”. Ponad 140 tys. Ukraińców, a także Łemków, Bojków, Dolinian i rodzin mieszanych, głównie z terenów Bieszczad i Beskidu Niskiego, zostało wypędzonych na Warmię i Mazury, Pomorze, ziemię lubuskie i Dolny Śląsk. Ludność ukraińska zmuszana była do opuszczania swoich domów w ciągu 2-3 godz. W efekcie akcji całkowicie przestało istnieć kilkadziesiąt miejscowości, zniszczono dziedzictwo kulturowe tych ludzi i regionów.

- W 1990 r. Senat Rzeczypospolitej potępił tę czystkę etniczną jako sprzeczną z podstawowymi prawami człowieka.
- W 1995 r. prokuratura RP stwierdziła popełnienie w czasie akcji „Wisła” zbrodni przeciwko ludzkości.
- W 1997 r. prezydenci Aleksander Kwaśniewski i Leonid Kuczma napisali: „Uznajemy, że żaden cel nie może

stanowiąc usprawiedliwienia dla zbrodni, przemocy i zastosowania odpowiedzialności zbiorowej”.

- W 1998 r. prezydent Kwaśniewski powiedział: „Współczesne społeczeństwa nie mogą szukać w historii uzasadnienia dla nienawiści i odwetu, dla nowych porachunków. Powinny szukać w niej przestrogi i nauki na przyszłość. Tylko naród wolny, suwerenny, naród dojrzały może zmierzyć się ze swoją historią, widzieć ją bez uników i wątpliwych usprawiedliwień. Nienawiść to zły doradca”.
- W 2007 r. prezydenci Lech Kaczyński i Wiktor Juszczenko napisali: „Chylimy głowy przed wszystkimi ofiarami. Potwierdzamy jednocześnie wolę kontynuacji procesu pojednania, odkrycia prawdy historycznej o minionych wydarzeniach i upamiętnienia ofiar bratobójczych konfliktów”.

Do dziś wielu polskich Ukraińców spotyka się z wrogością, poniżaniem i dyskryminacją. Są atakowani słownie, fizycznie, politycznie i medialnie – wysyła się ich do domu (choć ich domem jest Polska), atakuje ceremonie religijne (w kraju, gdzie religia i inne wyznanie chrześcijańskie zajmuje ważne miejsce), niszczy miejsca pamięci – co nie spotyka się z odpowiednią reakcją władz państwowych i kościelnych.

- Informacje o różnych rodzajach migracji (i procesach im towarzyszących), statusie uchodźcy i innych formach ochrony międzynarodowej znajdziesz: <http://uchodzcy.info/infos/pojecia-i-definicje/>

INFORMACJA 3

- Materiały przydatne do rozmowy o reagowaniu

Do rozmowy o potrzebie i sposobach reagowania na przemoc werbalną i fizyczną możecie przeanalizować następujące materiały:

- Nieobojętnik antyprzemocowy (<http://solidarnizuchodzcami.pl/wp-content/uploads/2015/10/Nieobojetnik.pdf>)
- Komiks 3Z - zobacz, zrozum, zareaguj (https://issuu.com/stow.nomada/docs/komiks_3z)

polska lab

Projekt zorganizowany wspólnie przez:

Partnerzy lokalni:

Związek Ukraińców w Polsce

Koordinacja projektu i koncepcja publikacji: Karolina Śmigiel
Superwizja projektu: Zuzanna Sikorska-Borowska, Dorota Borodaj
Fundacja Evens: Joanna Krawczyk
Koordinacja lokalna projektu: Beata Frąckowiak-Piotrowicz (Jarocin Lab), Ihor Horkiv (Przemyśl Lab)

Dziękujemy za wsparcie i pomoc w realizacji projektu:

Anna Dąbrowska, Joanna Grabarczyk, Marta Stróżycka, Bartek Żmuda, Katarzyna Wala, Jan Dąbkowski, Joanna Mikulska, Bartek Lis, Dagmara Gortych, Agnieszka Chlebowska, Sylwia Żółkiewska, Marta Białek-Graczyk

Redakcja publikacji: Urszula Engelmayer
Korekta publikacji: Lidia Ścibek

www.polskalab.e.org.pl

Publikacja udostępniona jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne 3.0 Polska (CC-BY-NC 3.0 PL).